



FÓRUM

ODBORNĚ RECENZOVANÝ ČASOPIS

sociální politiky

Polemika

Město Most - laboratoř přešlapů v sociálním začleňování

Martin Šimáček

Most patří mezi města nejvíce zasažená sociálním vyloučením. Za posledních cca 20 let narostl počet sociálně vyloučených lokalit na šest set, žije v nich více než 5 tisíc lidí. Za tímto nárůstem stojí především imigrace chudých lidí do města, která extrémně narostla po dokončení účelově provedené privatizace městského bytového fondu. Pokud se má situace v sociálním vyloučení ve městě začít řešit, bude muset vedení města začít vykupovat byty, spravovat je a současně přijmout ambicióznější plán inkluze, s větší kapacitou sociálních služeb a dluhového poradenství. Musí přitom získat adekvátní podporu také od vlády, která v podpoře městům se zátěžemi sociálního vyloučení doposud selhává.

Ta zpráva přitáhla pozornost celostátních médií k mosteckému Chanovu jako magnet: město se rozhodlo postavit na jednom

z nejnámějších chudinských sídlišť 18 uni-mobuněk po vzoru Čunkova vsetínského ghetta na Poschle.

Vedení města Most se dokonce letos v létě vypravilo do Vsetína na exkurzi, která měla celý nápad zpopularizovat před veřejností.

Co na tom, že má dost informací o tom, že Poschla nefunguje? A také ví, že 22 milionů korun na výstavbu buněk v Chanově bude muset zřejmě zaplatit z městské pokladny, protože pravidla programu ministerstva pro místní rozvoj výstavbu segregovaného bydlení neumožňují. Stejně jako už dávno ví, že unimobuňky v Chanově situaci spíše zhorší a riziko zmařených investic je obrovské. Přesto všechno vedení města Mostu svůj projekt nadále vehementně prosazuje. Proč?

Nejen proto, že řešení sociálního vyloučení v Mostě je mimořádně těžký úkol a vedení města ho nezná. Přijímá několik bezkonceptních opatření, která situaci zhoršují. Vedle plánu na stavbu unimobuněk také rozšiřuje zóny, ve kterých nelze vyplácet doplatek na bydlení a které prokazatelně vedou k redukci „byznysu s chudobou“ ani nekorigují migraci chudých lidí do Mostu.

Jsou to vzkazy voličům, kteří už roky čelí populistickým, agresivním a rasistickým kampaním, ve kterých se lokální politici předhánějí v tom, kdo s nepřizpůsobivými Romy rychleji zatočí. Z tohoto diskursu není snadné vystoupit a zatím v něm zůstává i primátor Paparega (Hnutí PRO-MOST) a celá rada města.

Sociální vyloučení v Mostě má ale úplně jiný, mnohem gigantičtější rozměr, ve kterém je 18 unimobuněk jehla v kupce sena. Jeho řešení není naspáno na žádném papíře, i když jeho náznaky už tu v minulosti byly. Nikdy ale nebylo dostatečně masivní, nemělo podporu politiků a nikdy se v něm nepropojila úroveň státní správy, krajské a místní samosprávy.

Asi nejbliže k řešení měl Most nakročeno v roce 2008. Vláda tehdy zřídila Agenturu pro sociální začleňování a vybrala 12 nejohroženějších lokalit, do kterých měla doručit výraznou finanční a metodickou podporu. Most byl mez nimi. Zároveň město začalo připravovat integrovaný plán¹, který měl především do bydlení a také do navazujících služeb dopravit půl miliardy korun. Přestože byl tento plán připraven relativně dobře (počítal s obnovou a snižováním kapacity Chanova nebo s revitalizací největší městské vyloučené lokality „Stovky“), jeho realizace pod vedením magistrátu selhala. Ten tehdy vedli Mostečané Mostu, politické hnutí účelově založené největším majitelem a správcem bytů a domů v Mostě – Stavebním bytovým družstvem SBD Krušnohor. Lokalita Stovky se sice revitalizovala, ale současně tu SBD Krušnohor rozprodával byty pod cenou spřáteleným realitkám. Ty do nich začaly postupně nastěhovávat chudé, sociálně vyloučené Romy, ze kterých ždímalý skrze předražené nájemné prostředky nejen z dávek na bydlení.

Bydlení v Mostě představuje klíč k pochopení rozsahu problému i náročnosti řešení. Přestože jsou byty v Mostě extrémně levné, většina obyvatel města zůstává vazaly družstev a společenství vlastníků jedno-

tek (SVJ), která zcela dominantně spravuje SBD Krušnohor. Pro podílíky nebo družstevníky není snadné se individuálně postavit správcovské praxi Krušnohoru (nebo jiných menších majitelů a správců s nekalými praktikami), když často ani nemají ponětí o tom, jak je družstvo spravováno. Podílíky v družstvech jsou zpravidla rozděleny mezi původní obyvatele, kteří využili předkupního práva na svůj podíl, na družstvo Krušnohor a na nové majitele, často realitní kanceláře nebo i nedohledatelné osoby, které je dále pronajímají, respektive podnají. Tak do města přicházejí stovky nových, nezřídka velmi chudých Romů, které sem realitní kanceláře masivně stěhují.

Oproti tomu jsou domy, které nespravuje ani SBD Krušnohor, ani jiní spekulanti, ve zcela odlišné kondici. Je jich ve městě výrazně méně, ale družstva či SVJ v nich vesměs fungují lépe a sousedství v nich nejsou zatěžována cirkulující migrací zbědovaných Romů.

Most před privatizací bytového fondu a po ní

Než se začalo na začátku tisíciletí masivně privatizovat, jedinou skutečně sociálně vyloučenou lokalitou byl Chanov, ve kterém bydlelo neuvěřitelných dva tisíce lidí, a necelých 400 lidí v blízké lokalitě Stovky.

První velká mapa sociálně vyloučených lokalit z roku 2006 však zaznamenala vznik další vyloučené lokality v blocích domů označovaných jako Sedmistovky. Do bytů, které skupili spekulanti, se začali poprvé masivněji stěhovat chudí lidé nejen z okolí, ale také například z Kladna či ze Slaného, tedy z měst, která tehdy programově vytlačovala Romy ze svých území.

Nová mapa vyloučených lokalit z roku 2015 však již popisuje šest vyloučených lokalit v Mostě. Lze se v nich dopočítat téměř 5 tisíc sociálně vyloučených lidí². Největší propad je patrný na vysokých činžácích v centru města v ulici M. G. Dobnera, které ještě před deseti lety platily za slušné bydlení. Podíl spekulativně pronajímáných bytů tu dosáhl takových rozměrů, že se odsud pokouší odstěhovat v podstatě všichni původní obyvatelé. Ceny některých bytů spadly k hranici sto tisíc a jejich majitelé se tak dostali do zoufalé situace způsobené dramatickou ztrátou hodnoty jejich majetku.

Z mapy exekucí³ je patrné, že v Mostě je v exekuci dvojnásobné množství lidí, než činí celostátní průměr, tedy prakticky více téměř patnáct tisíc lidí, resp. celých domácností! I toto číslo dokládá, že mezi Romy a ostatními nelze ve městě udělat tlustou čáru a říci, že jedni jsou chudí, a druzí ne. Sociální a ekonomické problémy má v Mostě řada lidí a jejich město na to musí dokázat reagovat.

Přesto nebo právě proto zůstává nad nedostatkem základních nástrojů sociální politiky města i státu pro toto město rozum

stát. Základní služby, jako je sociální poradenství nebo terénní programy, jsou k dispozici jen menší části potřebných. Např. v lokalitě Stovky podle analýzy Agentury pro sociální začleňování z roku 2015⁴ jen asi pětina těch, kteří jsou ve hmotné nouzi. Dluhová poradci nejsou k dispozici většině lidí v exekuci; např. v roce 2015 pomohli sestavit jen necelých 50 návrhů na insolvenční.

Lepší je situace ve službách pro děti a mládež, do nízkoprahových klubů dochází necelých 500 dětí. I tato kapacita ale nestačí – v chudších mosteckých lokalitách žije kolem 4 tisíc dětí, v celém Mostě pak 20 tisíc.

Jak dál v Mostě?

V Mostě nejde obejít největší problém, a to je dědictví zpackané privatizace bytů. Byť to není snadné, každý primátor bude muset začít tím, že se pokusí rozetnout byznys s rozprodáváním a pronajímáním družstevních podílů. Je nutné zastavit migraci chudých lidí. Mostu mnoho alternativ nezbyvá – byty musí začít vykupovat zpět, rekonstruovat je a pronajímat. Nabízí se systematicky pomoci lidem v družstvech a SVJ, naučit je rozumět svým právům i povinnostem a pomoci jim družstva ozdravit.

Základní obecně dostupnou službou v Mostě musí být dluhové poradny. Městu by pomohlo zřízení kontaktního místa pro bydlení, které by lidem pomáhalo řešit současně situaci v bydlení i s příjmy zatíženými exekucemi.

Při pohledu do aktuálního strategického plánu sociálního začleňování města Most se ale v oblasti bydlení plánuje jen pár nových míst v azylovém bydlení. Dluhové poradny mají pomoci 350 lidem během čtyř let. Klíčová služba pro rodiny s dětmi (SAS) má být k dispozici 260 domácnostem. Přibýt mají dva terénní pracovníci ve městě a jeden v Chanově. Adiktologické služby, jako K-centrum, mají zůstat zachovány v rozsahu, v jakém jsou a který ani zdaleka neumožňuje řešit výrazný nárůst počtu uživatelů drog, zejména pervitinu.

Ten plán ale nelze jen tak snadno zatratit. Ukazuje cestu, jak na základě informací z terénu postavit funkční sociální politiku města. Stojí ale na přetížených poskytovatelích služeb, kteří hasí požáry bez šance na skutečnou změnu situace svých klientů. A je zoufale neadekvátní, počítá s podporou jen menší části potřebných. A kšefty s byty neřeší. Nestal se ústředním dokumentem magistrátu, jízdním řádem sociálních politik města. Naopak, město se s ním nikdy nechtělo, znají ho jen experti a ti, kdo se jej snaží naplňovat.

A co přiveze do Mostu vláda?

Most je zároveň v situaci, ve které mu už jen jeho vlastní zdroje nebudou stačit.

Pro Most a jemu podobná města v periferních oblastech a přetížená sociálním vyloučením musí mít stát připravenou specifickou podporu. Program, ve kterém se systémová podpora ministerstev a celé vlády potká s lokální politikou. Co to znamená?

- 1) Že ohledně bydlení stát zareaguje adekvátní podporou obcím: pomůže jim vykoupit zpět zprivatizované byty a nahradit ubytovny dostupným nebo sociálním bydlením. Zatím ale stát dělá opak: upustil od přípravy zákona o sociálním bydlení a zavedl program Výstavba, pro situaci v Mostě v podstatě nepoužitelný.
- 2) Že stát musí pomoci stabilizovat příjmy nejchudších domácností. To v první řadě znamená přestat likvidovat systém pomoci v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení), ze kterého za poslední dva roky vypadla více než polovina potřebných příjemců podpory. To souvisí i s číslem 66 tisíc lidí sankčně vyřazených z evidence Úřadu práce od začátku roku 2019 do září. Těmto lidem úřad nejenže nevyplácí žádnou podporu v hmotné nouzi, ale také o nich ztratil přehled. A už vůbec jim nepomáhá zpět na legální trh práce, který je pro ně ale při předlužení stejně nedostupný. Pro další soužití ve městech je to v podstatě časovaná nálož.

Stát se tedy musí vrátit zpět k zákonu o insolvenční a znovu ho opravit a zpřístupnit i pro nejchudší předlužené, což nyní přes proklamace nefunguje. Současně musí zvýšit tzv. nezabavitelnou částku, tj. tu

část mzdy, která zadluženému člověku zůstane v peněžence po uspokojení věřitelů.

Místo toho se stát zabývá nahodilým Patnácteterem opatření proti obchodu s chudobou⁵, která už přes rok tvoří osu vládních politik „sociální inkluze“ a která nejenže nefungují, ale jsou pro situaci v terénu rizikem dalšího zhoršení situace chudých lidí a vyostření sociálního konfliktu. A současně stát v tichosti zrušil Strategii boje proti sociálnímu vyloučení, kterou poprvé schválila vláda v roce 2011, tehdy jako velmi komplexní vládní strategii s 80 systémovými opatřeními. Většina z nich však zůstala nenaplněna, přestože řešila situaci komplexně – od bydlení přes příjmy a zaměstnanost až po vzdělávání.

Ještě jedna obrovská příležitost k řešení propadla Mostu mezi prsty, a to v roce 2015. Agentura pro sociální začleňování měla připraveny mimořádně významné zdroje z evropských fondů v rámci tzv. koordinovaného přístupu k sociálně vyloučeným lokalitám (KPSVL), ale nedokázala vedení Mostu přesvědčit k systematické spolupráci. Sama nástroj KPSVL neuřídila a jeho hlavní smysl – koordinace podpory ze tří klíčových operačních programů – zůstal nenaplněný.

Státní a lokální politiky sociálního začleňování do sebe musí zaklapnout jako puzzle. To se zatím nikdy nepovedlo, a i proto se situace v sociálně vyloučených lokalitách zhoršuje. Navzdory práci tisíců sociálních pracovníků, úředníků a i několika politiků, kteří o sociální inkluzi usilují.

Není na místě čekat, až se nebe otevře a na obzoru se objeví další velká příležitost ke změně. Tu je možné odstartovat hned: odmítnutím stavby nesmyslných unimobuněk v Mostě a zahájením jednání o výkupu bytů zpátky do vlastnictví města.

- 1 Bořecký, K., Deprivované lokality a občanské soužití - integrovaný plán rozvoje města (Most). Deník veřejné správy, 21. 4. 2010, <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6425127>.
- 2 O projektu Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR, <https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/index.html>.
- 3 Mapa exekucí, <http://mapaexekuci.cz/index.php/mapa-2/>.
- 4 Strategický plán sociálního začleňování statutárního města mostu na období 2017-2019, https://www.mesto-most.cz/assets/File.ashx?id_org=9959&id_dokumenty=31853.
- 5 Tisková zpráva MPSV: „MPSV připravilo 15 opatření pro boj proti obchodníkům s chudobou“, 21. 2. 2019, https://www.mpsv.cz/documents/20142/511219/2019_02_21_-_TZ_MPSV_pripavilo_15_opatreni_pro_boj_proti_obchodnikum_s_chudobou.pdf/f3ff5477-5273-272a-3db2-0a64a20ae8af.

Martin Šimáček

(martin.simacek@socialniinkluze.cz) je ředitelem Institutu pro sociální inkluzi (Institute for Social Inclusion), který se zabývá veřejnými politikami v oblasti sociálního vyloučení v ČR. Martin Šimáček pracoval pro neziskové organizace působící v sociálně vyloučených lokalitách v Česku a na Slovensku, v letech 2009–2015 vedl Agenturu pro sociální začleňování. Zabývá se praktickými veřejnými politikami v této oblasti na úrovni samosprávy i státní správy.